

การค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่นปี 1990

สมบูรณ์ ศิริประชัย*

กล่าวนำ

สภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในปีนี้มี การเปลี่ยนแปลงหลายประการ ซึ่งทำให้มีผลต่อ โครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นในระยะยาว ที่สำคัญ ก็คืออัตราดอกเบี้ยที่ปรับตัวสูงขึ้นภายในประเทศ ความซบเซาของเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะ สหรัฐอเมริกา และราคาน้ำมันดิบที่สูงขึ้นจาก วิกฤติการณ์ในอ่าวเปอร์เซีย สิ่งเหล่านี้มีผลใน แล่งลบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจ ญี่ปุ่นก็เริ่มปรับตัวได้ดีขึ้น ดังที่จะพบว่า เศรษฐกิจยังสามารถขยายตัวในอัตราสูง เมื่อ เทียบกับประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำอื่น ๆ ทั้งนี้ ก็เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นสามารถสร้างให้อุปสงค์ภายใน ให้เป็นตัวกระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Domestic demand-led growth) แทนที่จะ อาศัยการค้าระหว่างประเทศแต่ด้านเดียว การ ขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ยังคงมีอยู่สูงนั้น เป็นผล

สืบเนื่องจากอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่สูงติดต่อกันมาหลายปี ดังที่เราสามารถ สังเกตจากการขยายตัวอย่างเข้มแข็งของการผลิต ในภาคเหมืองแร่และภาคอุตสาหกรรม และมี การขาดแคลนแรงงานอย่างรุนแรงเกือบทุกภาค เศรษฐกิจที่สำคัญ ในแง่วิกฤติการณ์ในอ่าว เปอร์เซียมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะลอตัว มิให้มีการขยายตัวจนเกินพอดี (Overheat) บทความนี้ ตอนที่ 1 เราจะกล่าวถึงการค้า ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นในอดีตปี 1960-1989 ทั้งนี้จะพิจารณาโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ ปี 1985 จนถึงปี 1989 ตอนที่ 2 ว่าด้วย การค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่นในแง่จำแนก ตามภูมิภาคและชนิดของสินค้าในปี 1990 ตอนที่ 3 กล่าวถึงการค้าระหว่างประเทศ ระหว่าง ญี่ปุ่นกับไทยในปี 1990 และตอนสุดท้าย เป็นข้อสังเกตส่งท้าย

* อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. การค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ในอดีต ปี 1969-1989*

1.1 โครงสร้างการค้าระหว่างประเทศ ของญี่ปุ่น ปี 1985-1989

การค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่นนับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 1985 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนกับเงินค่าสกุลอื่น ซึ่งเป็นผลจาก Plaza Agreement ในเดือนกันยายน 1985 ในช่วงกลางทศวรรษ 1970 การส่งออกที่แท้จริงขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประมาณร้อยละ 7 ของการนำเข้าของโลก ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 การส่งออกที่แท้จริงของญี่ปุ่นก็ยังเพิ่มสูงขึ้น ประมาณเกือบร้อยละ 10 ของการนำเข้าของโลก อย่างไรก็ตามในช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1980 การส่งออกที่แท้จริงมีอัตราการขยายตัวลดลง ตามค่าเงินเยนที่ถืบตัวสูงขึ้น (Appreciation) ภายหลังเดือนสิงหาคม 1985 ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ซบเซาลงมีผลให้สินค้าบริโภค (Consumer goods) ที่ส่งออกอ่อนตัวลง ในขณะที่ส่วนแบ่งของสินค้าทุน (Capital goods) ที่ส่งออกมีการขยายตัวเป็นอย่างดี ค่าเงินเยนที่ถืบตัวสูงขึ้นในช่วงกลางปี 1985 มีผลให้ญี่ปุ่นต้องไปลงทุน

โดยตรงในต่างประเทศเพิ่มขึ้นเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน

ในด้านการนำเข้า มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าอุปสงค์ภายใน ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเกิดวิกฤติการณ์น้ำมัน ปี 1973-1974 ในช่วงทศวรรษ 1980 ที่ผ่านมา การนำเข้าของสินค้าที่แทรกเข้าไปในญี่ปุ่นยังคงค่อนข้างคงที่ โดยเฉพาะสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าอุตสาหกรรม แสดงว่าญี่ปุ่นมีความสามารถในการประหยัดพลังงาน ในแง่ของสินค้าอุตสาหกรรมญี่ปุ่นมีการนำเข้าเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญคือสินค้าบริโภค

ก. ส่งออก (Exports)

สินค้าส่งออกของญี่ปุ่นเกือบทั้งหมดล้วนเป็นสินค้าอุตสาหกรรม (Manufactured goods) สินค้าส่งออกของญี่ปุ่นก็คล้าย ๆ กับประเทศอุตสาหกรรมในกลุ่ม OECD ที่เน้นกระจุกตัวสินค้าที่มีมูลค่าสูงจำนวนมาก (Valued-added products) แต่ญี่ปุ่นผลิตสินค้าส่งออกที่มีลักษณะพิเศษกว่า ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนแบ่งของสินค้าส่งออกของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ก็ชะงักลงในช่วงวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่ 1 และเกิดการชะงักกันจนถึงกลางทศวรรษ 1980 ภาวะการส่งออกในช่วงปี 1985-1989 ก็มีภาวะที่ไม่สดใสนัก ใน

* ผู้เขียนได้ความรู้ส่วนนี้จากบทความของ Corker, Robert, "The Changing Structure of Japanese Trade Flows", *IMF Working Paper*, WP/90/107, November 1990.

ขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นก็ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การผลิตสินค้าส่งออกที่เน้นความชำนาญที่สินค้าทุน โดยลดการส่งออกสินค้าบริโภค ทั้งนี้สาเหตุสำคัญก็เนื่องจากค่าเงินเยนที่สูงขึ้นอย่างมากในช่วงปี 1985-1987 นักลงทุนญี่ปุ่นจึงหันไปลงทุนผลิตสินค้าในต่างแดน

ในปี 1950 ส่วนแบ่งการส่งออกของญี่ปุ่นยังมีอยู่ไม่ถึงร้อยละ 1 ของทั่วโลก ทว่าในช่วงสามทศวรรษ ส่วนแบ่งนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 1989 มีส่วนแบ่งถึงร้อยละ 9.5 (ตาราง

ที่ 1) ในขณะเดียวกัน เศรษฐกิจญี่ปุ่นก็ผูกพันกับเศรษฐกิจโลกอย่างแนบแน่น การส่งออกเทียบกับ GNP ในราคาปัจจุบันตกประมาณ 9.7 ในปี 1989 ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 นั้นส่วนแบ่งของการส่งสินค้าออกของญี่ปุ่นเทียบกับของโลกค่อนข้างมีเสถียรภาพ ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าด้วยต้นทุนต่ำ เมื่อเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ

ตารางที่ 1

การส่งออกของญี่ปุ่น (%)

ปี	1950	1960	1970	1975	1980	1985	1989
มูลค่าส่วนแบ่งการส่งออก ของญี่ปุ่นเทียบกับทั้งโลก	1.4	3.4	6.7	6.7	6.8	9.7	9.5
ส่วนแบ่งการส่งออกเทียบกับ GNP ราคาปัจจุบัน	...	9.1	9.5	11.2	12.3	13.2	9.7
ส่วนแบ่งตลาดที่แท้จริง* (1975 = 100)	...	41.5	86.6	100.0	92.8	93.3	72.9

ที่มา : IMF

หมายเหตุ : * อัตราส่วนปริมาณการส่งออกเทียบกับปริมาณการนำเข้าสินค้าที่มีใช้น้ำมันของประเทศคู่ค้า

ในช่วงทศวรรษ 1960 ส่วนแบ่งการส่งออกของญี่ปุ่นในตลาดโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เกิดจากต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ

(ตารางที่ 2) อัตราความเจริญเติบโตของการส่งออกที่สูงมากนี้ ได้รับการสนับสนุนจากการขยายตัวของ Capital stock ซึ่งก็เป็นผลจากการสะสมทุนผ่านการออมของประชาชน อย่างไร

ก็ตาม ส่วนแบ่งตลาดที่แท้จริงที่เพิ่มขึ้นก็เริ่มชะงักงันได้ในต้นทศวรรษ 1970 เนื่องจากวิกฤติการณ์ครั้งที่ 1

ตารางที่ 2

แนวโน้มอัตราความเจริญเติบโตของการส่งออกที่แท้จริงของญี่ปุ่น ปี 1960-1989 (%)

ปี	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
ปริมาณการส่งออก	18.7	17.5	13.8	5.8	10.0	2.7
ความเติบโตของตลาด	6.6	12.9	8.7	9.5	7.3	7.2
มูลค่าการส่งออกต่อหน่วย โดยเปรียบเทียบ	-4.6	-0.3	3.0	-2.9	-0.3	1.1
ต้นทุนค่าแรงงานต่อหน่วย ในภาคหัตถอุตสาหกรรม โดยเปรียบเทียบ	...	-0.7	5.6	0.8	2.1	6.3
กำไร ณ ราคาตลาดโลก	0.2	0.5	-3.9	1.9	-0.3	-2.5
Real net Capital Stock	11.6	13.4	15.9	8.4	6.1	6.2*
Nominal effective exchange rate	-0.1	0.3	2.3	4.9	4.3	8.2

ที่มา : IMF

หมายเหตุ : * ปี 1985-1988

อีกทั้งค่าเงินเยนที่ถิ่บตัวสูงขึ้น และเกิด Nixon Shock* อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นก็สามารถฝ่าฟันอุปสรรคเหล่านั้นมาได้เป็นอย่างดี

ภาวะการแข่งขันในด้านต้นทุนเริ่มเสื่อมทรามลงในช่วงทศวรรษ 1980 โดยเฉพาะตั้งแต่เดือนสิงหาคม 1985 ดังที่มีการคำนวณไว้จากดัชนีต้นทุนแรงงานต่อหน่วยโดยเปรียบเทียบ (Index of Japan's relative unit labor costs) มีค่าเท่ากับ 100 ในปี 1980 เพิ่มขึ้นเป็น 107 ในปี 1985 และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 135 ในปี 1989 ภาวะการแข่งขันที่เลวลงของการส่งออกนี้เป็นผลสืบเนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนที่สูงขึ้นอย่างผิดปกติในช่วงปี 1985-1987 หรือถ้าพิจารณาในรูป Nominal effective rate เงินเยนมีค่าสูงขึ้นร้อยละ 51 ในช่วงเดือนสิงหาคม 1985 ถึงเดือนธันวาคม 1987 ผู้ส่งออกญี่ปุ่นแก้ปัญหาโดยพยายามปรับคุณภาพสินค้า โดยเฉพาะภาคเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ เครื่องจักร อุปกรณ์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ถึงแม้ว่าอย่างไรก็ตาม ภาวะความสามารถการแข่งขันของสินค้าญี่ปุ่นก็ลดลง ในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 เป็นปีที่การส่งออกสินค้าญี่ปุ่นมีสภาพที่ไม่สดใส เช่นเดียวกับต้นทศวรรษ 1970

โครงสร้างการส่งออกของญี่ปุ่นในสามทศวรรษนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างน่าสนใจ ทั้งนี้

เป็นไปตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ และเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่มีความเข้มแข็งขึ้น สิ่งที่เด่นชัดก็คือส่วนแบ่งของสินค้าทุน และสินค้าบริโภคคงทน (Consumer durable goods) ของสินค้าส่งออกทั้งหมดเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ส่วนแบ่งของอุปทานสินค้าอุตสาหกรรม และสินค้าบริโภคไม่คงทนมีแนวโน้มลดลง (ตารางที่ 3) องค์ประกอบของการส่งออกนี้ชี้ว่า ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 สินค้าทุน และสินค้าบริโภคคงทนคิดเป็นสามในสี่ของการส่งออกทั้งหมด เทียบกับปริมาณร้อยละ 40 ในช่วงกลางทศวรรษ 1960 ปรากฏการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ชัดเจนว่า โครงสร้างการผลิตของญี่ปุ่นได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง

ในช่วงปี 1985-1989 แนวโน้มของการส่งออกสินค้าทุนก็ยังโดดเด่นมากขึ้นในขณะที่สัดส่วนของสินค้าบริโภคคงทนลดบทบาทลง สินค้าทุนที่ญี่ปุ่นหันมาผลิตเพิ่มมากขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1980 ก็คือ สินค้าที่ผลิตเน้นโดยใช้เทคโนโลยี (Technology-intensive products) **ด้านที่หนึ่ง**เป็นการลดความเสียเปรียบอันเนื่องมาจากวิกฤติการณ์น้ำมันที่ทำให้โครงสร้างการผลิตต้องเน้นการใช้พลังงานให้น้อยลง แต่ยังสามารถรักษาสัดส่วนแบ่งตลาด **ด้านที่สอง**สินค้าที่ผลิตโดยเน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นสินค้าที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากกว่าสินค้าที่ใช้แรงงาน **ด้านที่สาม**ญี่ปุ่นกำลังกลายเป็น

* ปี 1971 ประธานาธิบดี Nixon ประกาศขึ้นนโยบายกับ Surchage สินค้าเข้าทุกชนิดที่เข้าไปจำหน่ายในสหรัฐร้อยละ 10 ซึ่งญี่ปุ่นเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ที่สุด

สังคมที่ขาดแคลนแรงงาน ต้นทุนค่าแรงจึงสูงมาก การผลิตสินค้าที่เน้นการใช้แรงงานจึงไม่เหมาะกับสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบันสินค้าบริโภคในการส่งออกของญี่ปุ่นจึงเริ่มมีบทบาทลดลงตามลำดับ (ตารางที่ 3) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดเราพบว่าญี่ปุ่นกำลังพัฒนาเศรษฐกิจในแนวทางที่เน้นความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น นั่นคือเป็นการผลิตสินค้าที่สลับซับซ้อน คุณภาพสูง และเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก (Differentiated Products) สินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรมและสินค้าบริโภคไม่คงทนมีบทบาทลดลงตามลำดับ ดังที่เราสามารถสังเกตจากสินค้าสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งลดลงจากร้อยละ 30 ของการส่งออกทั้งหมดในปี 1960 เหลือเพียงน้อยกว่าร้อยละ 3 ในปี 1989 สินค้าสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้โยกย้ายไปผลิตในกลุ่มเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ (NIEs) ในกลุ่มอาเซียนนิกส์ ในกรณีสินค้าเหล็กและเหล็กกล้า ซึ่งเป็นสินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรม สัดส่วนในการส่งออกก็ลดลงอย่างเด่นชัด ในปี 1974 สูงถึงร้อยละ 19 แต่ในปี 1989 เหลือเพียงร้อยละ 5 ของการส่งออกทั้งหมด สินค้าทุนและสินค้าบริโภคคงทน ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกของญี่ปุ่นมีบทบาทอย่างโดดเด่นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 1970 จนถึงต้นทศวรรษ 1980 นั้น เป็นการสะท้อนว่าญี่ปุ่นได้ตั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การผลิตสินค้า

ที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมรถยนต์ในญี่ปุ่น ผนวกกับการเติบโตของสินค้าส่งออกประเภทเครื่องจักรอุปกรณ์ขนาดหนัก และผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าสำหรับผู้บริโภค ในกรณีอุตสาหกรรมรถยนต์ การส่งออกรถยนต์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1970 จนมีมากกว่า 7 ล้านคันในปี 1985 ทั้งรถยนต์นั่ง และรถยนต์บรรทุก ขณะเดียวกัน มูลค่าเพิ่มของรถยนต์ก็เพิ่มมากขึ้นอย่างมหาศาล เมื่อญี่ปุ่นตกลงจำกัดการส่งออกโดยสมัครใจ (Voluntary Export Restraint - VER) รถยนต์ไปสหรัฐอเมริกาและยุโรป ผลก็คือ รถยนต์ญี่ปุ่นมีการปรับปรุงคุณภาพให้เป็นรถที่มีความหรูหรา และราคาแพงอย่างมาก (Ungrading Effects) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจาก VER ในด้านสินค้าส่งออกประเภทอิเล็กทรอนิกส์สำหรับผู้บริโภค สินค้าญี่ปุ่นจะยังมีความซับซ้อนและใช้เทคโนโลยีระดับสูงขึ้น

ในช่วงกลางถึงปลายทศวรรษ 1980 ส่วนแบ่งของการส่งออกของสินค้าทุนที่มีเพิ่มขึ้นอย่างมากรุนั้น เป็นผลจากความเติบโตของสินค้าที่ผลิตโดยเน้นเทคโนโลยี ซึ่งเพิ่มมีการปฏิวัตินั้นคืออุปกรณ์โทรคมนาคม (Telecommunications Equipment) แผงวงจรไฟฟ้า (Integrated Circuits) และเครื่องประมวลผล (Data Processing Machines) หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ ส่วนแบ่งของสินค้าทั้ง 3 ชนิดนี้เทียบกับการส่งออกทั้งหมดเพิ่มขึ้น 2 เท่าคือประมาณร้อยละ

ตารางที่ 3
องค์ประกอบการส่งออกของญี่ปุ่น ปี 1965-1989
(% ของการส่งออกทั้งหมด)

ปี	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
จำแนกตามการใช้ขั้นสุดท้าย					
สินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรม	41.0	37.0	32.0	25.1	18.8
สิ่งทอ	10.9	7.1	4.3	3.4	2.3
โลหะ	14.7	16.4	15.6	11.3	6.7
สินค้าทุน	29.7	33.6	41.0	43.1	50.7
สินค้าบริโภคไม่คงทน	6.0	2.8	1.2	1.1	0.9
สิ่งทอ	4.2	1.9	0.8	0.6	0.4
สินค้าบริโภคคงทน	18.0	22.5	23.1	28.2	27.6
รถยนต์	2.6	6.7	9.7	12.7	14.9
จำแนกตามสินค้า					
สิ่งทอ	16.5	10.1	5.7	4.5	3.0
เหล็กและเหล็กกล้า	13.5	15.2	14.6	10.2	6.1
เครื่องยนต์	4.4	9.3	14.2	17.7	19.1
สินค้าที่ผลิตโดยเน้น					
การใช้เทคโนโลยี ¹	...	...	...	5.4 ²	7.8
สินค้าบริโภคที่ใช้ไฟฟ้า ³	6.5	7.1	5.8	6.9	5.7

ที่มา : Nikkei Telecom.

หมายเหตุ : ¹ เครื่องประมวลผล แผงวงจรไฟฟ้า และอุปกรณ์การโทรคมนาคม

² ครอบคลุมปี 1983-84

³ เครื่องโทรทัศน์ วิทยุ และเครื่องอัดเทป รวมเครื่องเล่นวิดีโอ

9 ในช่วงปี 1983 และปี 1989 ในอีกด้านหนึ่งสินค้าอิเล็กทรอนิกส์สำหรับผู้บริโภคก็ลดบทบาทลง เนื่องจากญี่ปุ่นเริ่มสูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าหมวดนี้ เพราะต้นทุนการแข่งขันสูงกลุ่มเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่ประหลาดใจว่า ผู้ประกอบการในญี่ปุ่นได้ตัดสินใจลงทุนไปผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในต่างประเทศ ทั้งในรูปของบริษัทร่วมทุน และบริษัทลูก เป็นส่วนหนึ่งเพื่อยังคงรักษาสถานะ

การแข่งขันในด้านต้นทุนค่าแรงงาน อีกส่วนหนึ่งเพื่อหลบหลีกจากลัทธิกีดกันทางการค้าที่กำลังระบาดไปทั่ว ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือการลงทุนของญี่ปุ่นในต่างประเทศในอดีต ในช่วงทศวรรษ 1960 ถึง 1970 ยังเทียบไม่ได้กับสหรัฐ หรือเยอรมนีตะวันตก แต่ในช่วงปี 1985-1989 การลงทุนโดยตรงในต่างประเทศของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นจนอยู่ในระดับสูง ทดเทียมสหรัฐอเมริกา (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4

กระแสการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ปี 1970-1989

ปี	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา				
ญี่ปุ่น	5.4	10.6	21.4	118.8
สหรัฐอเมริกา	43.4	79.4	29.7	138.4
เยอรมนีตะวันตก	7.1	14.8	17.9	46.9
% ของ Private domestic fixed investment				
ญี่ปุ่น	1.1	1.4	1.8	4.2
สหรัฐอเมริกา	4.6	4.9	1.3	4.1
เยอรมนีตะวันตก	2.5	3.0	2.9	5.3

ที่มา : IMF

กล่าวให้เฉพาะเจาะจงก็คือ ในช่วงปี 1986-1989 การลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่นในต่างประเทศสูงขึ้นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ นั่นคือประมาณร้อยละ 6 ของ Private domestic fixed capital formation อย่างไรก็ตามการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นส่วนมากกระจุกตัวในการผลิตสินค้าหัตถอุตสาหกรรม และอิเล็กทรอนิกส์สำหรับผู้บริโภค

ในแง่ของภูมิภาคที่ญี่ปุ่นส่งสินค้าไปจำหน่ายก็มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ทิศทางการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียลดลง ในขณะที่การค้ากับประเทศอุตสาหกรรม เช่น สหรัฐฯ และยุโรป เพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด (ตารางที่ 5) โดยเฉพาะตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 การค้ากับกลุ่มประเทศในตะวันออกกลางลดลงค่อนข้างมาก ในช่วงหลังของปี 1985 ญี่ปุ่นหันมาค้าขายกับกลุ่มเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ (NIEs) อย่างไรก็ตามการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่นกับประเทศอุตสาหกรรมมีมากกว่าที่ค้าขายกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาก็กลายเป็นประเทศที่ญี่ปุ่นส่งสินค้าไปจำหน่ายมากที่สุด ในปี 1985-1989 มีถึงร้อยละ 38.5 สินค้าที่ส่งไปจำหน่ายในประเทศพัฒนาแล้ว ล้วนเป็นสินค้าที่ผลิตโดยเน้นการ

ใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น และเป็นภูมิภาคที่มีการลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่นค่อนข้างสูง

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยหลักกดดันให้โครงสร้างการส่งออกของญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี 1985 นั้นเป็นผลสืบเนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนของเงินเยนที่ถดถอยสูงขึ้น แต่การตัดสินใจของผู้ประกอบการญี่ปุ่นไปลงทุนในต่างประเทศมิใช่เป็นเรื่องที่ไม่มีต้นทุน การเจาะตลาดในต่างประเทศจำเป็นต้องคำนึงถึงต้นทุนจำนวนมหาศาลและอาจประสบความสำเร็จได้ไม่ยาก เพราะผู้ประกอบการญี่ปุ่นจะต้องคาดคะเนว่า การบุกไปลงทุนในต่างประเทศคุ้มค่างับอัตราแลกเปลี่ยนที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ นั่นคือการคาดคะเนว่า ค่าเงินเยนจะสูงอยู่อย่างค่อนข้างถาวร ดังนั้นหนทางเดียวที่จะยังคงรักษาสถานะการแข่งขันก็คือ การไปลงทุนในต่างประเทศ การลงทุนโดยตรงในต่างประเทศในระดับโลกของญี่ปุ่น (Globalization) ในช่วงปี 1986-1989 จึงเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเข้าใจได้จากหลักฐานทางเศรษฐกิจ

ข. การนำเข้า (Imports)

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นจึงต้องพึ่งพิงการนำเข้าอุปทานของวัตถุดิบ ทั้งเชื้อเพลิง และแร่ต่าง ๆ จากต่างประเทศ ในทางตรงกันข้าม ญี่ปุ่นมีการนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมค่อนข้างน้อยมาโดยตลอด เมื่อเทียบกับประเทศอุตสาหกรรม

ตารางที่ 5

สินค้าส่งออกของญี่ปุ่น จำแนกตามปลายทาง ปี 1960-1989

(% ของการส่งออกทั้งหมด)

ปี	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
ประเทศอุตสาหกรรม	—	51.4	52.7	46.1	50.7	61.1
อเมริกาเหนือ	29.8	32.9	31.5	25.8	30.3	38.5
สหรัฐฯ	27.2	30.2	28.3	23.8	28.0	36.0
ยุโรปตะวันตก	13.0	13.1	15.8	15.6	15.5	18.8
ประเทศกำลังพัฒนา	—	46.1	44.6	50.0	46.5	37.2
ตะวันออกกลาง	4.4	4.1	4.5	10.8	11.0	4.5
เอเชีย	23.7	30.1	26.5	25.9	26.4	27.2
กลุ่ม NIEs ¹	11.0	12.1	13.5	14.0	14.0	16.5
จีน	0.9	2.8	2.8	3.1	3.5	4.4
อื่นๆ ²	...	2.5	2.7	3.9	2.8	1.7

ที่มา : Nikkei Telecom.

หมายเหตุ : ¹ ฮองกง เกาหลีใต้ สิงคโปร์ และไต้หวัน² การค้าโดยรัฐ ไม่รวมจีน

อื่นๆ ทั้งๆ ที่มีอัตราภาษีศุลกากรและทำนบกีดกันทางการค้าแบบทางการที่ค่อนข้างต่ำ อย่างไรก็ตาม ส่วนแบ่งของสินค้าหัตถอุตสาหกรรมเมื่อเทียบกับการนำเข้าทั้งหมดก็เพิ่มสูงขึ้นมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา แต่มาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปี 1985-1989

ในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 อุปสงค์การนำเข้าที่แท้จริงของญี่ปุ่นเพิ่มสูงกว่าอุปสงค์ภายในที่แท้จริง และการผลิตสินค้าภายในประเทศ อย่างไรก็ตามอัตราส่วนการนำเข้าเทียบกับ GNP ยังคงอยู่ในระดับร้อยละ 10 ทั้งนี้เป็นไปตามความผันผวนของราคาสินค้าในตลาดโลก และค่าเงินเยนที่ถดถอยสูงขึ้น (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6
การนำเข้าของญี่ปุ่น ปี 1960-1989 (%)

ปี	1960	1970	1975	1980	1985	1989
ส่วนแบ่งของญี่ปุ่นเทียบกับ การส่งออกของทั้งโลก						
การนำเข้ารวม	3.8	6.5	7.0	7.4	7.2	7.3
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	0.8	2.0	1.4	1.7	2.2	3.7
การนำเข้า /GNP						
การนำเข้ารวม	10.1	9.3	11.6	13.3	9.8	7.4
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	2.2	2.8	2.4	3.1	3.0	3.7
				1975=100		
ส่วนแบ่งของอุปสงค์ภายใน ประเทศที่แท้จริง						
การนำเข้ารวม	63.1	109.7	100.0	106.2	101.1	121.8
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	58.9	88.5	100.0	132.8	163.8	264.6
ส่วนแบ่งของการผลิตสินค้า อุตสาหกรรม						
การนำเข้ารวม	74.7	97.3	100.0	94.3	87.2	109.5
สินค้าอุตสาหกรรม	69.7	78.5	100.0	117.9	141.2	238.0

ที่มา : IMF Staff Estimates

การนำเข้าสินค้าของญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1960-1970 นั้นเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ 1970 มีการนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมปีละมากกว่าร้อยละ 10 ทั้งนี้ก็เพราะเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีอัตราความเจริญเติบโตในระดับสูงกว่าประเทศอุตสาหกรรมอื่น ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศหนึ่งที่สามารถดูดซับสินค้าเข้าถึงร้อยละ 7 ของการส่งออกของโลก ในขณะที่ทศวรรษ 1950 มีความสามารถในการดูดซับเพียงร้อยละ 1.5 เท่านั้น

ในช่วงเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่ 1 ปี 1973-74 ส่วนแบ่งการนำเข้าของญี่ปุ่นเทียบกับ GNP ในราคาปัจจุบันสูงขึ้นเป็นร้อยละ 13.5

แต่ในช่วงปี 1975-1985 ส่วนแบ่งการนำเข้าถั่วเฉลี่ยที่แท้จริง เมื่อเทียบกับอุปสงค์ภายในทั้งหมดยังคงไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง (ตารางที่ 7) ทว่าหลังจากมี Plaza Accord ทำให้ค่าเงินเยนสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนสิงหาคม 1985 การนำเข้าที่แท้จริงที่แทรกเข้าไปในญี่ปุ่นก็เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ทว่าหลังจากนั้น ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกก็เริ่มตกต่ำในช่วงปี 1985-86 ส่วนแบ่งของการนำเข้าเทียบกับ GNP จึงค่อยๆ ลดลงต่ำกว่าร้อยละ 7 ในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 ซึ่งถือเป็นระดับที่ต่ำที่สุดในสี่ทศวรรษ

ตารางที่ 7

แนวโน้มอัตราความเติบโตของการนำเข้า ปี 1960-1989 (% ถั่วเฉลี่ยรายปี)

ปี	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
ปริมาณการนำเข้าที่เติบโต						
รวม	19.7	15.5	9.5	3.9	1.3	8.8
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	19.0	14.0	19.4	6.2	6.7	15.9
ราคานำเข้าเปรียบเทียบ*						
รวม	...	-0.9	4.2	0.3	2.0	-7.4
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	...	3.1	-4.7	-0.6	-0.4	-3.7
อุปสงค์ภายในรวมที่แท้จริง	11.5	10.4	6.4	4.2	2.3	5.4
สินค้าหัตถอุตสาหกรรม	16.4	13.8	7.0	3.6	3.7	4.5

ที่มา : Industrial Statistics Monthly, MITI

หมายเหตุ : * มูลค่านำเข้าต่อหน่วยหารด้วยดัชนีราคาขายส่งของสินค้าที่ผลิตภายในประเทศ

ความแตกต่างของอัตราความเติบโตของการนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมและสินค้าที่ใช้หัตถอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเพิ่งเด่นชัดหลังปี 1985 ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 20 ในช่วงปี 1986-89 ซึ่งสูงมากกว่าอัตราความเติบโตของสินค้าที่ใช้หัตถอุตสาหกรรมถึง 4 เท่า

องค์ประกอบการนำเข้า จำแนกตามการใช้ขั้นสุดท้ายมีเปลี่ยนแปลงจากเมื่อ 10 ปีก่อนอย่างมาก (ตารางที่ 8) โดยเฉพาะส่วนแบ่งของสินค้าบริโภคที่มีใช้น้ำมัน มีการนำเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าจากร้อยละ 7 ในปี 1985 เป็นร้อยละ 16 ในปี 1989 ในขณะที่ส่วนแบ่งของสินค้าขั้นกลางที่มีใช้น้ำมันลดลงอย่างน่าสังเกต สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ข้อมูลการนำเข้าชี้ว่า ญี่ปุ่นมีการนำเข้าสินค้าอุปทานสำหรับใช้ในหัตถอุตสาหกรรมมากขึ้น (Manufactured industrial supplies) ในขณะที่มีการนำเข้าวัตถุดิบและเชื้อเพลิงลดลง นอกจากนี้ ส่วนแบ่งของสินค้าทุนในการนำเข้าสินค้าทั้งหมดที่มีใช้น้ำมันก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องภายหลังปี 1985

โครงสร้างการนำเข้าของญี่ปุ่นชี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า ญี่ปุ่นยกฐานะเป็นประเทศอุตสาหกรรม

ที่ก้าวหน้า สินค้าหัตถอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ ญี่ปุ่นได้เลิกผลิตนานแล้ว โดยเฉพาะสินค้าที่เน้นการผลิตโดยใช้แรงงานอย่างเข้มข้น เพราะสังคมญี่ปุ่น ต้นทุนค่าแรงงานสูงกว่าประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ สินค้าประเภทสิ่งทอที่ญี่ปุ่นเคยผลิตขายทั่วโลก ปัจจุบันจึงผลิตลดลง เพราะกลุ่มเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ (NIEs) ผลิตได้ดีกว่า และมีต้นทุนต่ำกว่า ด้วยปัจจัยเหล่านี้ญี่ปุ่นจึงนำเข้าเหล็กและเหล็กกล้าจากต่างประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่การนำเข้าแร่เหล็กได้เกิดภาวะชะงักงันมาหลายปีแล้ว ในปี 1985 เป็นต้นมา โครงสร้างการนำเข้าของญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด กล่าวคือ มีการนำเข้าสินค้าบริโภค เช่น รถยนต์ และอุปกรณ์ไฮดรอลิกเพิ่มขึ้น ตลอดจนเครื่องจักรทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น แต่สินค้าเหล่านี้ล้วนเป็นการนำเข้าจากบริษัทลูกหรือบริษัทร่วมทุนที่ญี่ปุ่นไปตั้งโรงงาน ซึ่งเรียกว่าเป็นการซื้อขายกันในกลุ่ม (Intra-Industry Trade) ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจก็คือ ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นเริ่มนำเข้าสินค้าบริโภคจากเอเชียและยุโรปตะวันตก (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 8
องค์ประกอบการนำเข้าของญี่ปุ่น ปี 1965-1989
(% ของการนำเข้าที่มีใช้น้ำมัน)

	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
จำแนกตามการใช้ขั้นสุดท้าย					
สินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรม ¹	63.3	59.7	55.9	58.1	49.5
สิ่งทอ	0.9	1.9	2.1	1.7	2.0
โลหะ	7.8	6.1	4.8	6.9	7.1
วัตถุดิบ	40.9	34.9	27.9	22.1	16.5
สินค้าทุน	10.8	12.4	10.5	12.0	13.8
สินค้าบริโภคไม่คงทน	0.9	2.3	3.5	3.6	5.9
สิ่งทอ	0.3	1.5	2.4	2.4	4.0
สินค้าบริโภคคงทน	1.7	3.1	3.2	3.0	6.2
อาหารและสินค้าบริโภคโดยตรง	22.7	21.5	25.0	20.8	19.2
จำแนกตามสินค้า					
แร่เหล็ก	7.6	6.6	5.3	4.2	2.4
เหล็กและเหล็กกล้า	2.3	0.9	0.8	1.6	2.3
เครื่องจักรและอุปกรณ์	11.5	13.2	11.7	12.8	16.0
เครื่องยนต์	...	...	0.8 ²	0.5	1.6
อุปกรณ์ไฮดรอลิกและนิวแมติก	...	...	...	0.3 ³	0.7
น้ำมัน/ การนำเข้าทั้งหมด	16.1	21.4	36.5	40.5	20.8

ที่มา : Nikkei Telecom.

หมายเหตุ : 1 ไม่รวมน้ำมัน

2 ครอบคลุมปี 1978-79

3 ครอบคลุมปี 1983-84

ตารางที่ 9
การนำเข้าของญี่ปุ่น จำแนกตามภูมิภาค (%)

ปี	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
ส่วนแบ่งของการนำเข้าที่มีใช้น้ำมัน					
สหรัฐอเมริกา	33.1	31.6	29.3	31.1	27.7
ยุโรปตะวันตก	11.5	12.8	13.3	13.9	18.0
เอเชีย*	19.2	18.6	24.9	27.5	28.3

ที่มา : IMF

หมายเหตุ : * ไม่รวมสิงคโปร์และอินโดนีเซีย ที่ส่งน้ำมันให้ญี่ปุ่น

กล่าวโดยสรุป ค่าเงินเยนที่ถืบทัวสูงขึ้นในเดือนสิงหาคม 1985 นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้โครงสร้างการนำเข้าของญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงเหมือนกรณีส่งออก การลงทุนออกไปต่างประเทศเพื่อผลิตสินค้าทดแทนอุตสาหกรรม จะเป็นปัจจัยให้ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้า หักอุตสาหกรรมจากต่างประเทศมากขึ้น ด้วยเหตุนี้อัตราแลกเปลี่ยนของเงินเยนที่เปลี่ยนในปี 1985 จึงเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของการค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นในทศวรรษนี้

2. การค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ในปี 1990

ก. ภาพรวมของการค้าระหว่างประเทศปี 1990*

ปริมาณการส่งออกของญี่ปุ่นในปี 1990 ยังคงไม่สดใสมากนัก ทั้งนี้ก็เพราะเศรษฐกิจยัง

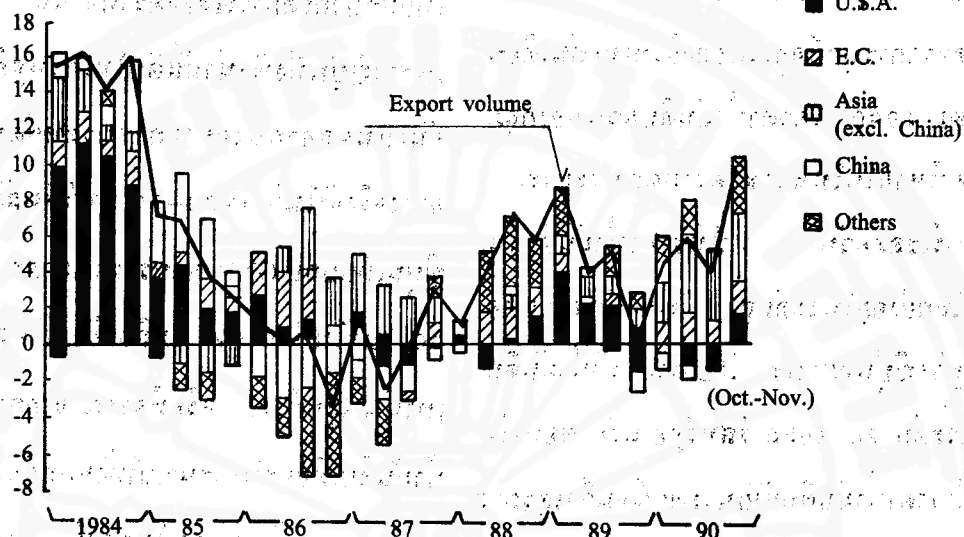
อยู่ในช่วงภาวะซบเซาต่อเนื่องจากปีก่อน โดยเฉพาะเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นคู่ค้ารายใหญ่ของญี่ปุ่นยังมีเศรษฐกิจถดถอย อย่างไรก็ตามการส่งออกในกลุ่มอาเซียนยังคงเพิ่มขึ้นอย่างน่าพอใจ ในขณะเดียวกัน ปริมาณการนำเข้าที่มีอัตราที่ขยายตัวลดลง สะท้อนว่าอุปสงค์ภายในของญี่ปุ่นเริ่มลดลง ถึงกระนั้นก็ตามภาวะดุลการค้า (Trade surplus) ของญี่ปุ่นก็ยังเกินดุล แต่ไม่สูงมากเมื่อเทียบกับในช่วงทศวรรษก่อน (รูปที่ 1) ทั้งนี้เพราะผลจากวิกฤติการณ์น้ำมันในอ่าวเปอร์เซีย และค่าเงินเยนที่ยังคงสูงอยู่ เมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา แต่ค่าเงินเยนที่สูงขึ้นนี้ก็ช่วยลดความรุนแรงของวิกฤติการณ์น้ำมันในญี่ปุ่นลงได้บางส่วน ผู้เขียนมีข้อสังเกตต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นในปี 1990 อยู่หลายประเด็นที่ผูกพันกับการค้าระหว่างประเทศ กล่าวคือ

* ข้อมูลล่าสุดคือเดือนพฤศจิกายน 1990

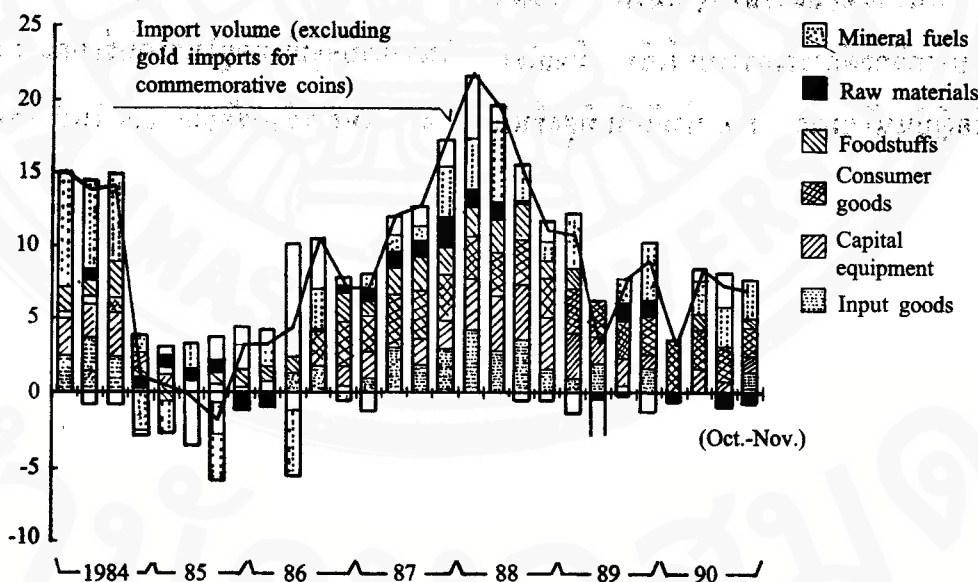
รูปที่ 1

ดุลการค้า (ส่งออก-นำเข้า)

(1) Export Volume by Region

(Year-to-year % chg.,
contribution, %)

(2) Import Volume by Item

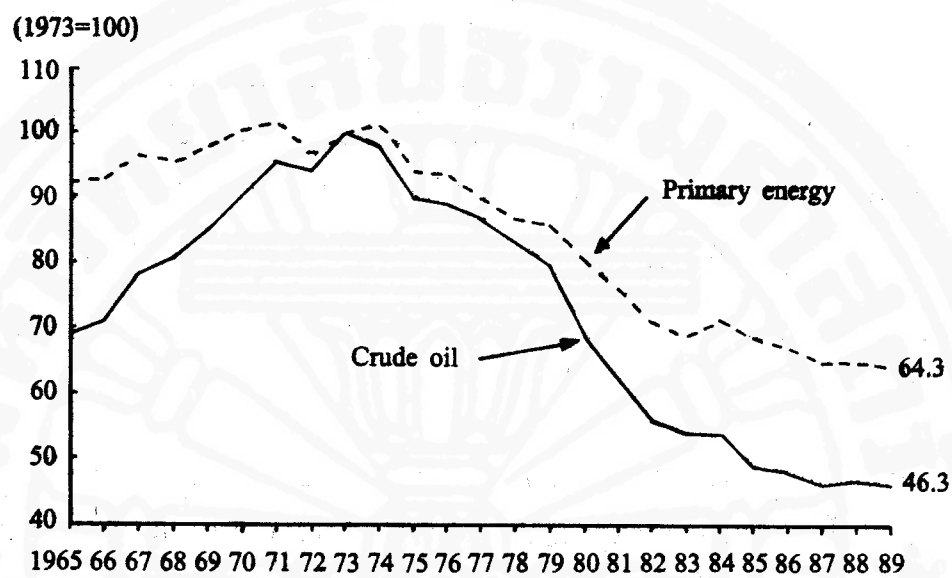
(Year-to-year % chg.,
contribution, %)

Source : Ministry of Finance, "Summary Report on Trade of Japan."

ประการแรก ภาวะราคาน้ำมันในตลาดโลกในช่วงครึ่งปีหลังของปี 1990 ยังคงอยู่ในภาวะไร้เสถียรภาพ อันเป็นผลจากความไม่แน่นอนของการผลิตน้ำมันดิบในตะวันออกกลาง ซึ่งเกิดจากการบุกยึดคูเวตของอิรักเมื่อต้นเดือนสิงหาคม 1990 โคเวตาน้ำมันดิบส่วนของกลุ่มโอเปคที่หายไปในช่วงสงครามตกประมาณ 5 ล้านบาร์เรลต่อวัน ทำให้ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกยังอยู่ในระดับสูง ปัญหานี้กระทบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นอย่างไร โดยเฉพาะถ้าน้ำมันดิบอยู่ในระดับ 26 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อบาร์เรล ถ้าราคาน้ำมันดิบยังยืนระดับนี้จนถึงไตรมาสที่ 4 ของปี 1990 ญี่ปุ่นจะต้องจ่ายเงินนำเข้าเพิ่มมากขึ้น 1.5 ล้านล้านเยน หรือประมาณ 10.5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา แต่ผลกระทบจากวิกฤติการณ์อ่าวเปอร์เซีย มีผลโดยตรงต่อญี่ปุ่นน้อยมาก ราคาน้ำมันดิบที่สูงขึ้นมี

ผลในแง่ลบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น ในแง่ลดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอำนาจซื้อของประชาชน แต่ขนาดของผลกระทบลดลงอย่างมาก เมื่อเทียบกับวิกฤติการณ์สองครั้งที่ผ่านมา ทั้งนี้ก็เพราะญี่ปุ่นพึ่งพิงน้ำมันดิบในเศรษฐกิจลดลง อันเป็นผลจากนโยบายการประหยัดพลังงานอย่างจริงจังในปี 1973-74 การใช้พลังงานของญี่ปุ่นเทียบกับ GNP ตกประมาณมากกว่าร้อยละ 90 แต่ในปี 1989 เหลือเพียงร้อยละ 46.3 เท่านั้น (รูปที่ 2) หรือพิจารณาจากการนำเข้าน้ำมันดิบเทียบกับการนำเข้าทั้งหมดก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 30 ในช่วงปี 1978-1979 เหลือเพียงร้อยละ 10 ในช่วงปี 1988-1989 เช่นเดียวกับการนำเข้าน้ำมันเทียบกับ GNP ในราคาปัจจุบันที่อยู่ในระดับร้อยละ 24 ในปี 1978 เหลือเพียงร้อยละ 0.8 ในปี 1989

รูปที่ 2
การบริโภคพลังงานเทียบกับ GNP ของญี่ปุ่น

ที่มา : Bank of Japan

ตารางที่ 10

ความสัมพันธ์ของนํ้ามันดิบในเศรษฐกิจญี่ปุ่น (ในรูปมูลค่า)

รายการ	วิกฤติการณ์ น้ำมันครั้งที่ 1		วิกฤติการณ์ น้ำมันครั้งที่ 2		ปัจจุบัน	
	1972	1973	1978	1979	1988	1989
น้ำมันนำเข้า/การนำเข้าทั้งหมด	16.7	15.7	29.5	30.2	10.1	10.2
น้ำมันนำเข้า/GNP ในราคาปัจจุบัน	1.3	1.5	2.4	3.3	0.7	0.8

ที่มา : Bank of Japan

ราคาน้ำมันดิบที่สูงขึ้นในช่วงวิกฤติการณ์
อ่าวเปอร์เซีย มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น
แต่ผลกระทบนั้นน้อยกว่าวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่
ที่ 1 และ 2 ทั้งนี้ก็เพราะราคาน้ำมันดิบที่สูง
ขึ้นครั้งนี้ มีอัตราที่น้อยกว่าวิกฤติการณ์น้ำมัน
ทั้งสองครั้ง (ตารางที่ 10) แต่ความรุนแรงของ
วิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่ 3 ลดน้อยลงเพราะค่า
เงินเยนที่ถีบตัวสูงขึ้นเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์
สหรัฐอเมริกา (ตารางที่ 11)

ประการที่สอง นโยบายการเงินของ
ธนาคารแห่งประเทศไทยในปี 1990 มีลักษณะ
ที่ต้องต่อสู้กับภาวะเงินเฟ้อที่เริ่มสูงขึ้นอย่าง
ต่อเนื่องจากปีก่อน นโยบายการเงินที่ทางการ
เลือกใช้จึงเป็นนโยบายการเงินแบบหดตัว โดย
ขึ้น discount rate ผลก็คืออัตราดอกเบี้ยภายใน
ประเทศสูงขึ้น ซึ่งเป็นการชะลอตัวการเติบโต
ของเศรษฐกิจภายใน โครงการก่อสร้างและ

การเติบโตของการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม
รวมในปี 1990 จึงชะลอตัวลง ซึ่งเป็นผลดี
แก่เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่มอดตราการขยายตัวทาง
เศรษฐกิจสูงเกินไป (Overheat) อีกส่วนหนึ่ง
ที่ช่วยให้เศรษฐกิจชะลอตัวก็คือ ราคาหลัก
ทรัพย์ที่มีแนวโน้มต่ำลง อันเนื่องมาจากอัตรา
ดอกเบี้ยที่สูง และความไม่แน่นอนของการเมือง
ต่างประเทศ ตั้งแต่เกิดวิกฤติการณ์ในอ่าว
เปอร์เซีย (รูปที่ 3) ดัชนีราคาหลักทรัพย์
Nikkei ลดลงโดยตลอดในปี 1990

ประการที่สาม เศรษฐกิจของสหรัฐ-
อเมริกาชะลอตัวลงอย่างชัดเจน ปริมาณการ
ส่งออกสินค้าของญี่ปุ่นนั้นผันแปรตามวัฏจักร
เศรษฐกิจของสหรัฐฯ ด้วยเหตุนี้ภาวะการส่ง
ออกของญี่ปุ่นจึงไม่สดใสมากนัก ซึ่งรวมถึง
ตลาดในยุโรป ซึ่งเศรษฐกิจก็มีลักษณะชะลอ
ตัวลงเช่นกัน

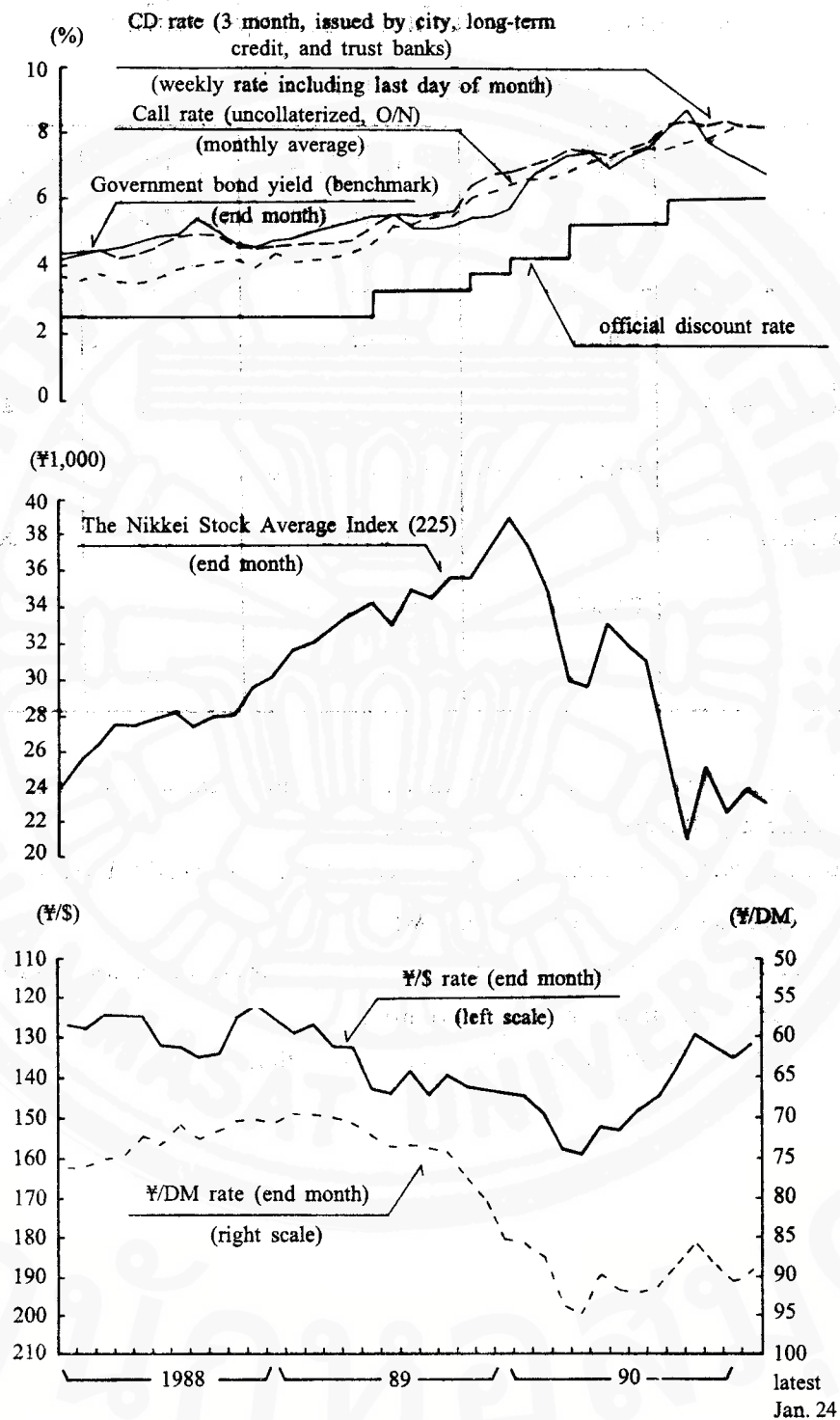
ตารางที่ 11
การเคลื่อนไหวของราคาน้ำมันดิบในช่วงวิกฤตการณ์น้ำมัน
(ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา / บาร์เรล)

รายการ	ก่อนวิกฤตการณ์ (ก)	ระดับสูงสุด ในช่วงวิกฤตการณ์ (ข)	อัตราการ เปลี่ยนแปลง (ข)/(ก)	อัตราแลกเปลี่ยน ที่เคลื่อนไหว (%)
วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 1	สิ้นสุด ส.ค. 73 2.81	ม.ค.-เม.ย. 74 11.06	3.9	▲ 4.5
วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2	สิ้นสุด ธ.ค. 78 14.83	พ.ย.-ธ.ค. 80 41.00	2.8	▲ 6.5
ปัจจุบัน	สิ้นสุด ก.ค. 90 19.80	10 ต.ค. 90 40.35	2.0	△ 11.0

Sources : Economic Planning Agency, "National Economic Statistics" Ministry of Finance,
"Summary Report on Trade of Japan"
British Petroleum Company, "Statistical Review of World Energy".

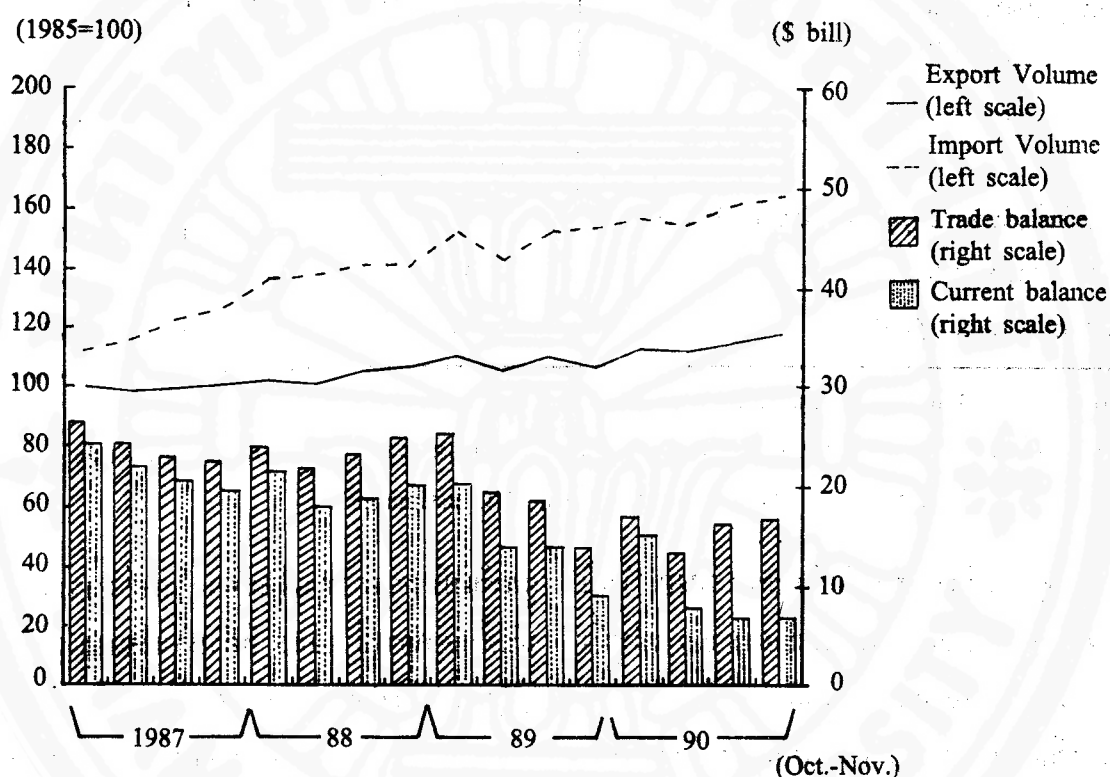
Notes : 1. Exchange rates calculated on IMF basis.
2. Prices of Arabian Light are used for two previous crises, while those of
North Sea Brent are used currently.
3. △ : yen appreciation ▲ : yen depreciation

รูปที่ 3
อัตราดอกเบี้ย ดัชนีราคาหลักทรัพย์ และอัตราแลกเปลี่ยน

กล่าวโดยสรุป การเกินดุลการค้าและ แนวโน้มลดลง เมื่อเทียบกับปี 1989 (รูปที่ 4) เกินดุลบัญชีเดินสะพัดของญี่ปุ่นในปี 1990 มีความขบเซาของเศรษฐกิจ

รูปที่ 4
ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดของญี่ปุ่น

ที่มา: Ministry of Finance, "Summary Report on Trade of Japan";
Bank of Japan, "Balance of Payments Monthly."

หมายเหตุ : ปรับตัวฤดูกาล

ของสหรัฐอเมริกา และการลงทุนไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศมีผลต่ออัตราความเติบโตของการส่งออก ในขณะที่ราคาน้ำมันดิบที่สูงขึ้นมีผลให้มูลค่าการนำเข้าสูงขึ้น ตามการประมาณ

การของ Fuji BIC คาดว่า ดุลการค้าจะเกินดุล 54 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในขณะที่เกินดุลบัญชีเดินสะพัด 28 พันล้านดอลลาร์ในปี 1990 (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12
ดุลการชำระเงินของญี่ปุ่น

(หน่วยพันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา)

รายการ	1989 (ตัวเลขจริง)	1990 (ประมาณการ)	1991 (คาดคะเน)
ดุลบัญชีเดินสะพัด	53.4	28.0	16.0
ดุลการค้า	70.0	54.0	44.0
ส่งออก	268.1	286.0	300.0
นำเข้า	198.1	232.0	256.0
ดุลบัญชีเดินสะพัด/GNP ในราคาปัจจุบัน	1.9	0.9	0.4
อัตราแลกเปลี่ยนเงินเยน	142.8	140.1	130.0
ราคาน้ำมันดิบ (\$/บาร์เรล)	18.3	26.5	25.0

ที่มา : Bank of Japan, *Balance of Payment Monthly*.

หมายเหตุ : 1 อัตราแลกเปลี่ยนเงินเยน และราคาน้ำมัน (ทะเลเหนือ) เป็นราคาเฉลี่ยปีงบประมาณ

2 ตัวเลข 1990 และ 1991 เป็นของ Fiji RIC estimates

ดุลบัญชีเดินสะพัดเทียบกับ GNP ในปี 1990 คาดว่าจะอยู่ในระดับร้อยละ 0.9 เท่านั้น ต่ำกว่าปี 1989 ค่อนข้างมาก ทั้งนี้ค่าเงินเยน แข็งขึ้นจากถัวเฉลี่ย 142 เยนต่อหนึ่งดอลลาร์ สหรัฐอเมริกา เป็น 140.1 เยนต่อหนึ่ง ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

ข. การส่งออก ปี 1990*

ภาวะการส่งออกของญี่ปุ่นในปี 1990 ยังคงอยู่ในภาวะที่ดี แม้ว่าเศรษฐกิจโลกจะซบเซาลงก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะการส่งออกของญี่ปุ่นนั้น

ผูกพันกับการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ นับตั้งแต่กลางปี 1985 ที่ค่าของเงินเยนสูงขึ้น ญี่ปุ่นก็ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การผลิตสินค้า แข่งขันกับประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ การส่งออกของญี่ปุ่นจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกับการลงทุน โดยตรง ดังที่เราพบว่า การส่งออกของญี่ปุ่น ได้กระจายตัวในประเทศอุตสาหกรรมมากกว่า ประเทศกำลังพัฒนา เมื่อจำแนกตามภูมิภาค ญี่ปุ่นส่งสินค้าไปกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วคิดเป็นมูลค่าร้อยละ 60 ในปี 1990 ตลาดที่สำคัญที่สุด คือสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีมูลค่าถึงร้อยละ 34.1

* ข้อมูลที่ใช้อ้างอิง 11 เดือนของปี 1990

(ตารางที่ 13) รองลงมาคือประเทศยุโรป และ กลุ่มโอเชียเนีย นั่นคือออสเตรเลียและ นิวซีแลนด์ ส่วนประเทศกำลังพัฒนาลดบทบาทลงจากอดีต ในปี 1990 ญี่ปุ่นส่งสินค้าไป 3.4 ในปี 1990

ตารางที่ 13
การส่งออกของญี่ปุ่น จำแนกตามภูมิภาค ปี 1990 (%)

(หน่วย : 100 ล้านเยน)

รายการ	1989	(%)	1990	(%)
ทั้งหมด	378,225	100.0	377,538	100.0
ประเทศพัฒนาแล้ว	229,999	60.8	224,847	60.0
สหรัฐฯ และแคนาดา	137,512	36.4	128,789	34.1
ยุโรปตะวันตก	77,561	20.5	83,299	22.1
ประชาคมยุโรป	65,779	17.4	70,449	18.7
ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้	14,926	3.9	12,759	3.4
ประเทศกำลังพัฒนา	130,904	34.6	139,900	37.1
ลาตินอเมริกา	12,885	3.4	13,396	3.5
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	101,176	26.8	107,906	28.6
ตะวันออกกลาง และตะวันออกไกล	11,740	3.1	12,937	3.4
แอฟริกา	3,966	1.0	4,507	1.2
กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์	17,322	4.6	12,792	3.4

ที่มา : Bank of Japan *Monthly Statistics of Japan*. February, 1991

หมายเหตุ : ตัวเลขสิ้นสุดเพียงพฤศจิกายน 1990

การส่งออกของญี่ปุ่นที่กระจายตัวในประเทศพัฒนาแล้วมากกว่าประเทศกำลังพัฒนา มิใช่เรื่องบังเอิญ หากแต่สัมพันธ์แนบแน่นกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการส่งออกของญี่ปุ่น

สินค้าส่งออกที่มีส่วนแบ่งสูงสุดในการส่งออก เป็นสินค้าที่ผลิตโดยเน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น (Technology-Intensive products) มูลค่าการส่งออกสินค้าในหมวดสินค้าทุน (Capital

Equipment) คิดเป็นร้อยละ 54.0 ในปี 1990 (ตารางที่ 14) ซึ่งเป็นพัฒนาการของการปรับเปลี่ยนเพื่อพียงฐานะการแข่งขันของญี่ปุ่น เช่นเดียวกับสินค้าบริโภคคงทน (Consumer Durable products) ซึ่งญี่ปุ่นก็ยังเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก ปี 1990 สามารถส่งออกเป็นมูลค่าถึงร้อยละ 25.2 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด โดยเฉพาะรถยนต์ของญี่ปุ่น ซึ่งมีการผลิตจำหน่ายทั่วโลก สิ่งที่น่าสนใจก็คือรถยนต์ของญี่ปุ่นกำลังเป็นรถยนต์ที่หุรราราคาแพง ส่วนสำคัญก็มาจากลัทธิกีดกันทางการค้าของสหรัฐอเมริกา และประชาคมยุโรปที่เลือกใช้ VER กับญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับคุณภาพให้สูงขึ้นเพื่อชดเชยกับปริมาณการส่งออกที่ลดลง

สินค้าส่งออกที่ญี่ปุ่นส่งออกลดลงอย่างเด่นชัดก็คือ สินค้าที่ใช้สำหรับอุตสาหกรรมโดยเฉพาะสิ่งทอและโลหะ เช่นเดียวกับสินค้าบริโภคไม่คงทน ซึ่งสะท้อนข้อเท็จจริงว่าสินค้าเหล่านี้ญี่ปุ่นเริ่มสูญเสียความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบให้แก่กลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียน

ค. การนำเข้า ปี 1990

ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศน้อยกว่าที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศมานานหลายศตวรรษ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ การนำเข้าสินค้าจากประเทศ

พัฒนาแล้วมีมากกว่าประเทศกำลังพัฒนา ปรางการณ์ดังกล่าวนี้ชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา ในปี 1990 ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้าจากประเทศพัฒนาแล้วร้อยละ 51.6 ของการนำเข้าทั้งหมด โดยเฉพาะมีการนำเข้าจากสหรัฐอเมริกา และประชาคมยุโรป ถึงร้อยละ 26.3 และ 18.5 ตามลำดับ ส่วนประเทศกำลังพัฒนานั้น ญี่ปุ่นมีการนำเข้าร้อยละ 41.2 อัตราใกล้เคียงกับ 1989 ตลาดสินค้าที่ญี่ปุ่นนำเข้ายังคงเป็นกลุ่มอาเซียน และกลุ่ม Asian NIEs (ตารางที่ 15) โครงสร้างการนำเข้าที่กระจุกตัวในหมู่ประเทศพัฒนาแล้วนี้ มิใช่อุบัติเหตุ แต่เกิดขึ้นภายหลังปี 1985 เมื่อสหรัฐ ฯ เริ่มนำลัทธิกีดกันทางการค้ามาใช้กับญี่ปุ่น บีบบังคับให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องไปลงทุนโดยตรงในประเทศสหรัฐ ฯ เพื่อหลบเลี่ยงสิ่งกีดขวางทางการค้านานาชนิดที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร (Nontariff Barriers-NTBs) การนำเข้าสินค้าจากประเทศพัฒนาแล้ว จึงมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับการลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่น ในภูมิภาคนี้ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา การลงทุนผลิตสินค้าहतอุตสาหกรรมในประเทศพัฒนาแล้วของญี่ปุ่นก็สูงขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการนำเข้าสินค้าของญี่ปุ่นจากภูมิภาคนี้ องค์ประกอบการนำเข้าของญี่ปุ่นยังคงกระจุกตัวที่สินค้าวัตถุดิบ เชื้อเพลิง และอาหาร ทั้งนี้ก็เพราะญี่ปุ่นเป็น

ตารางที่ 14

องค์ประกอบการส่งออกของญี่ปุ่น ปี 1989-1990 (%)

	1989	1990 ¹
จำแนกตามการใช้ขั้นสุดท้าย		
สินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรม ²	18.2	17.6
สิ่งทอ	1.9	2.0
โลหะ	6.2	5.2
สินค้าทุน ³	54.3	54.0
สินค้าบริโภคไม่คงทน	0.8	0.9
สินค้าบริโภคคงทน	24.4	25.2
รถยนต์	14.1	14.5
จำแนกตามสินค้า		
อาหาร	0.6	0.6
วัตถุดิบและพลังงาน	0.8	0.8
อุตสาหกรรมขนาดเบา	9.3	9.7
อุตสาหกรรมขนาดหนัก	87.9	87.3
อื่น ๆ	1.4	1.6
รวม	100.0	100.0

ที่มา : Bank of Japan

หมายเหตุ : ¹ ตัวเลขล่าสุดคือเดือนพฤศจิกายน 1990² ประกอบด้วย Crude Materials, Mineral Fuels, Industrial Chemical, Metals, Textiles³ ประกอบด้วย Non-electric machinery, Electric machinery, Transport equipment

ตารางที่ 15
การนำเข้าของญี่ปุ่น จำแนกตามภูมิภาค ปี 1990 (%)

รายการ	1989	%	1990 ¹	%
ทั้งหมด	289,786	100.0	308,237	100.0
ประเทศพัฒนาแล้ว	147,474	50.9	159,058	51.6
สหรัฐอเมริกาและแคนาดา	78,188	27.0	80,968	26.3
ยุโรปตะวันตก	48,254	16.7	56,928	18.5
ประชาคมยุโรป	38,702	13.4	46,864	15.2
ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกา	21,032	7.3	21,163	6.9
ประเทศกำลังพัฒนา	120,858	41.7	127,051	41.2
ลาตินอเมริกา	12,200	4.2	13,062	4.2
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	72,676	25.1	71,926	23.3
ตะวันออกกลางและ ตะวันออกไกล	31,707	10.9	38,475	12.5
แอฟริกา	2,812	1.0	2,468	0.8
กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์	21,447	7.4	22,122	7.2

ที่มา : Bank of Japan, Ministry of Finance

หมายเหตุ : ตัวเลขล่าสุดคือเดือนพฤศจิกายน 1990

ตารางที่ 16
องค์ประกอบการนำเข้าของญี่ปุ่น ปี 1989-1990 (%)

รายการ	1989	1990*
จำแนกตามการใช้ขั้นสุดท้าย		
สินค้าอุปทานสำหรับอุตสาหกรรม	55.1	53.8
สิ่งทอ	1.7	1.5
โลหะ	7.1	6.2
วัตถุดิบ	13.3	11.3
สินค้าทุน	12.7	14.0
สินค้าบริโภคไม่คงทน	6.5	6.2
สินค้าบริโภคคงทน	7.3	8.8
อาหารและสินค้าบริโภคโดยตรง	15.1	13.9
อื่น ๆ	3.3	3.3
จำแนกตามสินค้า		
อาหาร	14.7	13.7
วัตถุดิบและพลังงาน	34.9	35.3
อุตสาหกรรมขนาดเบา	16.9	17.0
อุตสาหกรรมขนาดหนัก	30.7	31.4
อื่น ๆ	2.7	2.7
รวม	100.0	100.0

ที่มา : Bank of Japan

หมายเหตุ : * ตัวเลขล่าสุดคือเดือนพฤศจิกายน 1990

ประเทศที่อุตสาหกรรมชาติ เมื่อจำแนกตามสินค้า ญี่ปุ่นนำเข้าวัตถุดิบและพลังงานเชื้อเพลิงถึงร้อยละ 35.3 (ตารางที่ 16) ทว่าสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ในโครงสร้างการนำเข้าก็คือ ญี่ปุ่นเริ่มนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะจากประเทศกำลังพัฒนา* เช่นจากกลุ่มประเทศอาเซียน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเป็นผลมาจากการลงทุนโดยตรงของบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ แต่ก็มีข้อโต้แย้งว่า การนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจากประเทศกำลังพัฒนานั้นเป็นการพิจารณาในแง่ดีเกินไป สาเหตุก็เพราะการนำเข้าสินค้านั้นมักกระทำผ่านบริษัทในเครือเท่านั้น (Intra-industry trade) ข้อน่าสังเกตต่อไปก็คือ ญี่ปุ่นมีแนวโน้มนำเข้าสินค้าทุนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าทุนบางประเภทที่ญี่ปุ่นไม่สนใจที่จะผลิตอีกต่อไป เช่นเดียวกับสินค้าบริโภคไม่คงทน เช่น สิ่งทอ ญี่ปุ่นมีแนวโน้มนำเข้าจากต่างประเทศสูงขึ้น เพราะเป็นสินค้าที่เน้นการผลิตโดยใช้แรงงานอย่างเข้มข้น สินค้าเหล่านี้ไม่เหมาะที่จะผลิตในสังคมญี่ปุ่นอีกต่อไป

ข้อสรุปของโครงการนำเข้าของญี่ปุ่นก็คือ การนำเข้าสินค้าจากภูมิภาคและตามสินค้าประเภทต่าง ๆ ล้วนมีส่วนผูกพันอย่างแนบแน่นกับการลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่นในภูมิภาคนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงยังคงสามารถสร้างสายใยการค้าระหว่างประเทศให้กระชับแน่นต่อไปได้ แม้ว่าเศรษฐกิจโลกจะซบเซาก็ตาม

3. การค้าระหว่างประเทศระหว่างญี่ปุ่นกับไทย ปี 1990

เศรษฐกิจไทยกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรม โครงสร้างการค้าระหว่างประเทศเป็นส่วนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ทั้งนี้เป็นไปตามยุทธศาสตร์มุ่งออกไปข้างนอกเพื่อการพัฒนาสู่ประเทศอุตสาหกรรม (Export-led growth industrialization) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตภายในประเทศ โดยเฉพาะสินค้าหัตถอุตสาหกรรมมีบทบาทสูงขึ้นเป็นผลพวงของอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งเริ่มต้นชัดในช่วงทศวรรษ 1980 (ดูตารางที่ 17) การส่งออกของสินค้าอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวสูงกว่าสินค้าเกษตรค่อนข้างมาก

* Takenchi, Kenji, "Does Japanese Direct Foreign Investment Promote Japanese Imports from Developing Countries?", *World Bank Working Papers*, WPS 458, The World Bank, June 1990.

ตารางที่ 17

อัตราความเติบโตของมูลค่าการส่งออก (%)

รายการ	1981-1985	1986-1989
มูลค่าการส่งออกรวม	7.7	28.1
สินค้าเกษตรดั้งเดิม 13 ชนิด	3.2	14.7
สินค้าเกษตรใหม่ 11 ชนิด	18.5	28.3
รวมสินค้าเกษตร	5.8	18.3
เครื่องจักรกล	17.4	51.7
สิ่งทอ	19.6	33.1
สินค้าอุตสาหกรรมอื่น	16.4	34.7
รวมสินค้าอุตสาหกรรม	17.3	37.9

ที่มา : จำนวนจากรายการเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทย

ผลก็คือทำให้สัดส่วนการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมเมื่อเทียบกับการส่งออกรวมเพิ่มมากขึ้นอย่างน่าสังเกต

ญี่ปุ่นนับเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของไทย อันดับสอง รองลงมาจากสหรัฐในปี 1990 มีสัดส่วนถึงร้อยละ 17.8 ของการส่งออกรวม ในขณะที่มีสัดส่วนการนำเข้าร้อยละ 30.2 ของการนำเข้ารวม หรือกล่าวโดยรวม ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย ในปี 1990 นี้ ไทยนำเข้าจากญี่ปุ่น 235,395.9 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 1989 จำนวน 182,756.1 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.4 ในขณะที่ปี 1990

ไทยสามารถส่งออกไปตลาดญี่ปุ่นมูลค่า 93,025 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก 80,320 ล้านบาท ในปี 1989 จำนวน 12,705 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 13.7 เท่านั้น มูลค่าการค้าของไทยกับญี่ปุ่นที่สูงถึงร้อยละ 25 เป็นข้อมูลชี้ชัดว่า ญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทย แต่การค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับไทยมีความแตกต่างกันอย่างมาก ปี 1990 คาดว่าไทยจะขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นสูงถึง 142,370 ล้านบาท (ตารางที่ 18) ซึ่งนับเป็นการขาดดุลการค้าจำนวนมหาศาลเป็นแสนล้านติดต่อกันเป็นปีที่สอง หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 7 ของ GDP ในราคาปัจจุบัน

ตารางที่ 18
มูลค่าการค้าไทย-ญี่ปุ่น

(หน่วย : ล้านบาท)

รายการ	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
มูลค่าการค้าไทย-ญี่ปุ่น	86,844	88,846	92,415	96,790	131,454	213,317	287,060	328,420
สัดส่วนต่อมูลค่าการค้า ทั้งหมดของไทย	22.9	21.4	20.8	20.3	20.5	23.6	24.7	24.9
สินค้าออก	22,087	22,787	25,828	33,134	44,590	64,412	87,925	93,025
สินค้าเข้า	64,757	66,059	66,587	63,656	86,864	148,905	199,135	235,395
ดุลการค้า	-42,670	-43,272	-40,759	-30,522	-42,274	-84,493	-111,210	-142,370

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

* กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ความเสียเปรียบในด้านการค้าระหว่างประเทศระหว่างญี่ปุ่นกับไทยมีมานานนับศตวรรษ แต่ดูเหมือนว่า ฝ่ายไทยจะเสียเปรียบมาโดยตลอด และไม่มีแนวโน้มว่า ดุลการค้าที่ขาดดุลอย่างเรื้อรังนี้จะบรรเทาเบาบางลง ตรงกันข้าม การขาดดุลการค้าจะรุนแรงยิ่งขึ้นตามลักษณะโครงสร้างการส่งออกของไทยที่ค้าขายกับญี่ปุ่น สิ่งที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปก็คือปี 1990 ญี่ปุ่นเริ่มนำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมมากขึ้น ในขณะที่นำเข้าสินค้าขั้นปฐมจากไทยลดลงโดยเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามสินค้าส่งออกหลักของไทยที่ไปญี่ปุ่นอันดับต้น ๆ คือกุ้งสดแช่เย็นหรือแช่แข็ง อัญมณี ไข่มุกและเครื่องประดับ ยางพารา ไม้สดแช่เย็น เสื้อผ้าสำเร็จรูป น้ำตาลดิบลูกปัดและส่วนประกอบ* เฟอร์นิเจอร์ และชิ้นส่วน (ตารางที่ 19) สังเกตว่า สินค้าส่วนมากยังคงเป็นสินค้าขั้นปฐมที่มีการแปรรูปไม่มากนัก และผลิตโดยเน้นการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น แม้ว่าจะมีการส่งสินค้าหัตถอุตสาหกรรมไปญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังเป็นไปในลักษณะเป็นการค้าในบริษัทแม่กับลูกหรือบริษัทร่วมทุนของญี่ปุ่นในไทย

ในกรณีสินค้ากุ้งสดแช่เย็นหรือแช่แข็ง ไทยเป็นผู้ส่งออกไปตลาดญี่ปุ่นจำนวนมาก แต่

ด้านหนึ่งที่มีการละเลยก็คือรายได้จากการส่งออกกุ้งเหล่านี้ ไม่เคยคำนึงถึงมลพิษจากการเลี้ยงกุ้งในป่าชายเลน การบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัญหาอย่างร้ายแรงต่อระบบนิเวศวิทยาของไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนของญี่ปุ่นก็เริ่มตระหนักถึงปัญหามลพิษบ้างแล้ว**

ในด้านการนำเข้า ไทยนำเข้าสินค้าญี่ปุ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งก็ไปตามขั้นตอนการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยที่พึ่งพิงตลาดส่งออกเป็นสำคัญ เมื่อเน้นการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม ก็มีการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนเพื่อนำมาผลิตสินค้าเพื่อส่งออก โดยเฉพาะเป็นการนำเข้าจากญี่ปุ่น ซึ่งมีการลงทุนโดยตรงในประเทศไทยติดต่อกันมานาน ทิศวัดสินค้าที่ไทยนำเข้าจากญี่ปุ่นมากที่สุดก็คือ **สินค้าทุน** ประเภทเครื่องจักรที่ใช้ในอุตสาหกรรม เครื่องจักรที่ใช้ไฟฟ้าและส่วนประกอบ ผลิตภัณฑ์โลหะเครื่องมือวิทยาศาสตร์ ส่วน **สินค้าขั้นกลาง** ประเภทวัตถุดิบและกึ่งวัตถุดิบ ไทยก็ยังคงนำเข้าจากญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเกือบทุกรายการในปี 1990 (ตารางที่ 20) ทั้ง

* ในกรณีตัวลูกปัดและส่วนประกอบนั้นเป็นการซื้อขายกันภายในบริษัทมินิแบร์ ซึ่งญี่ปุ่นถือสิทธิฯ ครอบครองด้วยการขึ้นภาษี Antidumping ดังนั้นจึงขายฐานมาผลิตในประเทศไทย แต่ในกรณีไทย สหรัฐฯ ก็ตอบโต้ไทยเช่นกัน

** Oizumi, Keiichiro "The Development of Agrdindustry in Thailand", Pacific Business Industries RIM vol, III, No. 9 1990.

ตารางที่ 19
สินค้าไทยที่ส่งออกไปญี่ปุ่น ปี 1989-1990 (ม.ก.-พ.ย.)

มูลค่า : ล้านบาท

สินค้า	1989 (ม.ก.-พ.ย.)	ร้อยละของ สินค้าชนิดนั้น	1990 (ม.ก.-พ.ย.)	ร้อยละของ สินค้าชนิดนั้น	อัตราเปลี่ยนแปลง 1990/1989
สินค้าออกทั้งสิ้น	80,320.2	17.13	93,025.0	17.28	+ 15.82
1. กุ้งสดแช่เย็นหรือแช่แข็ง	8,947.3	59.97	10,965.9	58.83	+ 22.56
2. อัญมณี ไข่มุกและ เครื่องประดับ	7,103.2	27.53	8,334.0	25.62	+ 17.33
3. ยางพารา	9,884.0	41.47	8,095.3	38.11	- 18.10
4. ไก่สดแช่เย็น แช่เย็น จนแข็ง	4,680.6	87.15	5,435.5	78.73	+ 16.13
5. เสื้อผ้าสำเร็จรูป	4,613.6	9.16	4,478.9	7.78	- 2.92
6. นาตาล	2,998.3	16.74	3,812.0	21.66	+ 27.14
7. ตลับลูกปืนและส่วนประกอบ	2,282.1	63.22	3,173.2	61.54	+ 39.05
8. เฟอโรนิเจอร์และชิ้นส่วน	2,198.5	36.58	2,727.1	38.82	+ 24.04
9. ส่วนประกอบและอุปกรณ์ ใช้สำหรับเครื่องพิมพ์ดีด เครื่องประมวลผลและ เครื่องจักรสำนักงานอื่น ๆ	1,240.1	8.93	2,652.6	9.79	+ 113.90
10. ปลาหมึกสดแช่เย็น หรือแช่แข็ง	3,057.4	61.91	2,549.1	60.77	- 61.62
11. โครงสร้างก่อสร้างและส่วน ประกอบทำด้วยอะลูมิเนียม	1,148.7	94.42	1,812.6	98.20	+ 57.80
12. เนื้อพลาสติกแช่เย็นหรือ แช่แข็ง	1,444.9	75.80	1,734.3	70.69	+ 20.03
13. คอนเทนเนอร์	664.0	63.04	1,479.9	71.32	+ 122.87
14. ส่วนประกอบและอุปกรณ์ ประกอบของเครื่องเล่น แผ่นเสียงและวิดีโอ	1,020.0	30.46	1,373.3	26.97	+ 34.64
15. ขอบปรุงแต่งชนิดที่ใช้ ในการเลี้ยงสัตว์	1,136.3	37.84	1,373.0	45.79	+ 20.83

ที่มา : กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 20

สินค้าญี่ปุ่นที่ไทยนำเข้าจากญี่ปุ่น ปี 1989-1990 (ม.ค. - พ.ย.)

มูลค่า : ล้านบาท

สินค้า	2532 (ม.ค.-พ.ค.)	ร้อยละของ สินค้าชนิดนี้	2533 (ม.ค.-พ.ย.)	ร้อยละของ สินค้าชนิดนี้	อัตราเปลี่ยนแปลง 2533/2532
สินค้าเข้าทั้งสิ้น	182,756.1	30.27	235,395.9	30.19	+ 28.80
1. เครื่องจักรใช้ในการ อุตสาหกรรม	49,566.9	47.44	62,351.1	47.08	+ 25.79
2. เครื่องจักรที่ใช้ไฟฟ้า และส่วนประกอบ	23,435.2	37.07	35,336.0	37.88	+ 50.79
3. ส่วนประกอบ อุปกรณ์โครงรถ และตัวถัง	23,486.1	88.79	32,618.4	89.12	+ 38.88
4. เหล็กและเหล็กกล้า	23,382.0	46.81	25,437.4	43.83	+ 8.79
5. เคมีภัณฑ์	13,832.1	27.75	16,626.8	28.43	+ 20.20
6. ผลิตภัณฑ์โลหะ	5,839.8	49.57	8,329.1	53.12	+ 42.62
7. เครื่องใช้ไฟฟ้า	6,140.2	43.43	7,920.0	36.79	+ 28.99
8. รถยนต์นั่ง	3,758.7	62.07	5,756.8	65.84	+ 53.16
9. เครื่องมือวิทยาศาสตร์ การแพทย์ ถ่ายรูป ภาพยนตร์	3,700.5	34.57	4,238.0	35.78	+ 14.52
10. เครื่องใช้ในบ้านเรือน	2,609.2	31.27	3,323.7	30.68	+ 27.39
11. แทรกเตอร์	2,101.2	52.52	3,147.4	47.03	+ 49.79
12. รถยนต์โดยสารและ รถบรรทุก	1,878.6	62.78	2,750.7	62.96	+ 46.42
13. จักรยาน จักรยานยนต์ และรถพ่วง	1,768.0	86.38	2,694.6	88.69	+ 52.41
14. หินแร่ โลหะอื่น และเศษโลหะ	1,781.5	8.24	2,278.2	9.70	+ 27.68
15. หลอดและท่อ	2,126.4	63.72	2,122.9	67.18	- .17

ที่มา : กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

เคมีภัณฑ์ เหล็กและเหล็กกล้า กระดาษและ โลหะอื่น ๆ นอกจากนี้หมวดสินค้าที่ไทยยัง นำเข้าจากญี่ปุ่นจำนวนมากก็คือ ยานพาหนะ และชิ้นส่วน ด้วยลักษณะโครงการการนำเข้า ของไทยเช่นนี้ จึงไม่ใช่เรื่องประหลาดใจใด ๆ ที่เราพบว่า การขาดดุลการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับ ไทยยังคงดำรงอยู่ไปอีกนาน อย่างน้อยก็หนึ่ง ทศวรรษ

ญี่ปุ่นมักอ้างว่า สินค้าहतอุตสาหกรรม และสินค้าทุนเช่นเครื่องจักรนั้น ญี่ปุ่นก็ได้ นำเข้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งจากประเทศพัฒนาแล้ว และกลุ่ม Asian NIEs รวมถึงกลุ่มอาเซียน โดยเฉพาะได้นำเข้าจากประเทศไทยเช่นกัน แต่เริ่มมีคนสงสัยว่า การนำเข้าสินค้าहतอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเป็นการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การค้าระหว่างประเทศ ด้านหนึ่ง เพราะ ญี่ปุ่นไม่มีความจำเป็นต้องผลิตสินค้าที่มีการใช้ แรงงานอย่างเข้มข้น ด้านที่สอง ญี่ปุ่นสามารถ ปรับฐานตนเองให้มุ่งเน้นการผลิตสินค้าที่มีการ ใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม แก่สินค้าญี่ปุ่นในระยะยาว การลงทุนโดยตรง ในต่างประเทศของญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสร้างให้ไทย ต้องขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นต่อไปอีกนาน ทั้งนี้ก็

เพราะบริษัทญี่ปุ่นมักทำการค้ากันภายในกลุ่ม บริษัทเดียวกัน ทั้งผ่านบริษัทร่วมทุน (Joint Ventures) หรือผ่านบริษัทลูก ในประเทศไทย (Subsidiaries)* ดังนั้น ประเทศไทยจึงเป็นส่วน หนึ่งของการผลิตและตลาดในแบบโลก (Globalization) ซึ่งมีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางของระบบ การลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่นในประเทศไทยเป็น การย้ายฐานการลงทุนในบางอุตสาหกรรม เพื่อ รักษาสถานะการแข่งขันระหว่างประเทศ และ เพื่อรักษาตลาดของผู้บริโภคสินค้าญี่ปุ่น

4. ข้อสังเกตสุดท้าย

โครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งในช่วงกลางทศวรรษ 1980 อัน เป็นผลจาก Plaza Agreement เมื่อเดือน กันยายน 1985 ซึ่งส่งผลให้ค่าเงินเยนถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราแลกเปลี่ยนที่มีการปรับ ครังนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลสะท้อนต่อทั้งสหรัฐ ประชาคมยุโรปและญี่ปุ่น แต่ยังมีผลกระทบต่อ กลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียน โดยเฉพาะญี่ปุ่นต้องปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อให้ สามารถแข่งขันกับต่างประเทศ โครงสร้างการค้า ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นจึงเริ่มเบี่ยงเบนไปจาก เดิม กล่าวคือญี่ปุ่นเริ่มส่งออกไปลงทุนในต่าง

* โปรดอ่าน Tachiki, Dennis S. "Going Transnational Japanese Subsidiaries in the Asia-Pacific Region", *RIM Special Report*, Centre for Pacific Business studies, Mitsui Research Institute, November 1990.

ประเทศ ในสาขาอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น และเป็นสาขาที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐาน (Resources – Based Industries) การทำเช่นนี้ ด้านหนึ่งทำให้ญี่ปุ่นสามารถยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของตนให้ผลิตสินค้าประเภทที่ใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น (Technology-Intensive products) ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มได้มาก และสอดคล้องกับหลักความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ เพราะทรัพยากรมนุษย์ของคนมีศักยภาพสูง อีกด้านหนึ่งญี่ปุ่นก็สามารถผลิตสินค้าทดอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนน้อยลงในกลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียน เพื่อส่งไปจำหน่ายในตลาดญี่ปุ่น และส่งไปจำหน่ายทั่วโลก ลักษณะดังกล่าวเท่ากับเป็นการผลิตในระดับโลก (Globalization)

ในกรณีกลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียน ญี่ปุ่นปรับยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับ

ทั้งสองภูมิภาคนี้ ทั้งนี้ก็เพราะสองภูมิภาคนี้เป็นเขตที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุดในโลก และยังเป็นประเทศที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนจำนวนมาก ที่สำคัญคือทั้งสองภูมิภาคจะเป็นตลาดสินค้าสำคัญของญี่ปุ่นในทศวรรษหน้า เนื่องจากระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียนเป็นไปอย่างก้าวกระโดด* อย่างไรก็ตามกลุ่ม Asian NIEs และกลุ่มอาเซียนก็พยายามไล่ตามญี่ปุ่น แต่ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นจะสามารถรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว จนยากที่จะไล่ได้ทัน เศรษฐกิจญี่ปุ่นเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีการปรับตัวอย่างดียิ่งเยี่ยม ปี 1985 ที่มีการปรับค่าเงินเยนให้สูงขึ้น น่าจะทำให้ญี่ปุ่นเริ่มสูญเสียสมรรถนะทางเศรษฐกิจ แต่ในปี 1990 เราพบว่า ญี่ปุ่นยังคงสามารถเป็นเจ้าโลกในด้านการค้าระหว่างประเทศต่อไป

* The Bank of Japan, "Greater Role of Asian Economies in the World and Growing Interdependence Among Asia, The United States and Japan", *Special Paper*, No. 166. (August)